

บทคัดย่อ

แนวทางการพัฒนาด้ายทอผ้าจากฝ้ายและการย้อมสีธรรมชาติที่มีคุณภาพเหมาะสมในการผลิตสิ่งทอ กรณีบ้านกองม่องทะ ต.ไล่โว่ อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี มีวัตถุประสงค์ในการวิจัยคือ ๑) เพื่อศึกษาความเป็นมาของด้าย ความสำคัญของด้ายขาวและด้ายเหลืองที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ ความเชื่อ พิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง และความเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน ๒) เพื่อศึกษากระบวนการปลูกฝ้าย ปั่นด้าย และการย้อมสีธรรมชาติ ๓) เพื่อค้นหาแนวทางการพัฒนาด้ายทอผ้าจากฝ้ายและการย้อมสีธรรมชาติที่มีคุณภาพเหมาะสมกับการผลิตสิ่งทอ ขอบเขตการศึกษา ๑) ความเป็นมา ความสำคัญของด้ายขาวและด้ายเหลือง ความสัมพันธ์ด้านประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ความเชื่อ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง และความเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน ๒) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับขั้นตอน วิธีการ เทคนิคการปลูกฝ้าย ปั่นด้าย และการย้อมสีธรรมชาติ ๓) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับข้อห้าม ความเชื่อ พิธีกรรมเกี่ยวกับการปลูกฝ้าย ปั่นด้าย และการย้อมสีธรรมชาติ ๔) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับนิทานเกี่ยวกับการทอผ้า ๕) การทดลองนำเปลือกไม้ แก่นไม้ พืชชนิดต่าง ๆ มาปรับใช้ในการย้อมสีธรรมชาติ ๖) แนวทางการพัฒนาด้ายทอผ้าจากฝ้ายและการย้อมสีธรรมชาติที่มีคุณภาพ ซึ่งมีวิธีการดำเนินงานดังนี้ ๑) ขั้นเตรียมงานตามกิจกรรม เตรียมความพร้อมทีมวิจัย กำหนดประเด็นคำถาม ออกแบบสอบถาม แบ่งหน้าที่ แบ่งกลุ่มเป้าหมาย ฝึกใช้คำถาม วางแผนเก็บข้อมูล ๒) ขั้นการศึกษา สร้างความรู้ เก็บข้อมูลตามประเด็น เติมความรู้โดยการอบรม ๓) ขั้นทดลองปฏิบัติตามขั้นตอนการผลิตเส้นด้ายและการย้อมสีธรรมชาติ ๔) ขั้นประเมินผล ทั้งการประเมินเชิงกระบวนการ และประเมินผลโครงการตามวัตถุประสงค์

ผลการวิจัยพบว่า คนกะเหรี่ยงโผล่วมีความผูกพันกับเส้นด้ายมานานหลายชั่วอายุคนทั้งในมิติของความเชื่อและการใช้ประโยชน์หลักทอเป็นเครื่องนุ่งห่ม เครื่องประดับติดตัว ใช้เส้นด้ายแทนสัญลักษณ์ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ เรียกว่าขวัญกำลังใจ ป้องกันอันตรายจากภูติผีปีศาจ คนกะเหรี่ยงโผล่วมีความผูกพันกับเส้นด้ายตั้งแต่เกิดถึงตาย เช่น ผูกมือเรียกขวัญเมื่อถึงเวลาตั้งชื่อให้เด็กเล็ก, ผูกมือขวัญหนีที่เกิดจากอาการตกใจกลัว, ผูกมือเรียกขวัญให้กลับมาอยู่กับตัว, ผูกมือถือสังข์จะเป็นเพื่อนร่วมสากาน, ผูกมือแยกขวัญระหว่างคนสองคนที่เคยสนิทสนมชอบพอกัน จะเป็นพี่น้องกัน ผัวเมียกัน เป็นญาติ หรือเป็นเพื่อนกันแต่กลับมีเหตุให้คนใดคนหนึ่งจากไป แต่แยกขวัญเพื่อให้อยู่กับคนละที่, ผูกมือแต่งงาน, ผูกมือเดือน ๙ ซึ่งเป็นพิธีกรรมสำคัญของแต่ละครอบครัว, ผูกมือในงานศพ เป็นต้น ภูมิปัญญาขั้นตอนการผลิตด้ายธรรมชาติ เริ่มตั้งแต่ขั้นตอนที่ ๑ ปลูกฝ้าย โดยเลือกเมล็ดที่สมบูรณ์ แผลงไม่กิน เก็บเมล็ดไว้ในตะกร้าเพื่อเตรียมนำไปหว่านในไร่ มีข้อห้ามในขั้นตอนก่อนหว่านเมล็ดพันธุ์คือ ห้ามเพาะซ้ำ และเมื่อหว่านเมล็ดไปแล้วหากต้นฝ้ายที่ขึ้นมามีติดกันมากจนเกินไปให้ถอนทิ้งเพียงอย่างเดียว ขั้นตอนที่ ๒ เก็บดอกฝ้าย โดยประมาณ ๖-๘ เดือน จะเก็บช่วงบ่าย ๆ เพราะไม่มีน้ำค้าง เมื่อเก็บเสร็จแล้วต้องนำมาทำความสะอาด แล้วจึงตากแห้งประมาณ ๒-๓ วัน แล้วค่อยนำมาแกะเอาเมล็ดออก ขั้นตอนที่ ๓ เอาเมล็ดออกจากดอกฝ้าย โดยใช้เครื่องมือที่เรียกว่า “เชอหลุ่มเบ่” ลักษณะคล้ายที่ปั่นน้ำอ้อย แล้วจึงนำปุ๋ยฝ้ายที่แยกเมล็ดออกแล้วไปตากแดดอีกครั้ง ขั้นตอนที่ ๔ การทำด้ายจากฝ้าย นำปุ๋ยฝ้ายที่แห้งสนิทมาตีให้ฟู นำมากรอเป็นเส้นด้ายเพื่อม้วน ขั้นตอนที่ ๕ การ

ทำด้ายดิบให้เป็นด้ายสุกโดยต้มกับข้าวสารแล้วขยำให้เข้าเนื้อ บีบน้ำให้พอหมาด ๆ แล้วนำไปตาก เอา ลูกกลิ้งี่ขามาหวีด้ายให้เม็ดข้าวออก หวีเป็นพัก ๆ จนกว่าจะแห้ง หลังจากตากแห้งดีแล้ว เอามาใส่เข้าไปใน ที่ม้วนด้ายแล้วค่อย ๆ ม้วนเป็นกลม ๆ แล้วจึงเรียงด้ายเพื่อที่จะทอ ขั้นตอนที่ ๖ ย้อมสีธรรมชาติ เช่น นำ เปลือกต้นสมอมาล้างแล้วทุบ นำมาแช่น้ำ ใส่หมากอ่อนลงไป แช่ทิ้งไว้ ๑ คืน นำไปต้มใส่ข้าวสารพักทิ้งไว้ให้ เย็น จากนั้นก็นำไปนวดกับด้ายที่เตรียมไว้

โดยปกติชาวบ้านในชุมชนจะใช้เส้นด้ายที่ผลิตจากฝ้ายในงานพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น ผูกข้อมือ และทำ ใส่เทียน ส่วนผ้าทอจะใช้เส้นด้ายที่ซื้อจากตลาด ซึ่งครั้งนี้เป็นครั้งแรกที่ได้ทดลองตามขั้นตอนต่าง ๆ ผลจาก การทดลอง เมื่อผ่านขั้นตอนการทำด้ายดิบให้เป็นด้ายสุกแต่ยังไม่ผ่านขั้นตอนการย้อมสีธรรมชาติ ด้ายสีขาว ที่นำมาทอเป็นย่ามและเสื่อยังมีความนิ่ม ไม่กระด้าง มีขาดบ้างแต่ไม่มาก ส่วนด้ายที่ผ่านขั้นตอนการย้อมสี ธรรมชาติเมื่อนำมาทอแล้วนำไปซัก ผ้าทอไม่นิ่มเหมือนก่อนการซักและสียังคงค่อนข้างมากทั้งที่ผ่านการ ล้างสีมาก่อนที่จะนำมาทอ ปัญหาที่วิทยากรที่มาอบรมตั้งข้อสังเกตว่าน่าจะล้างข้าวสุกที่นำมาขยำกับด้าย ออกไม่หมด การต้มด้ายอาจจะใช้เวลาน้อยเกินไปและระดับน้ำในการต้มอาจไม่ท่วมผ้า ซึ่งวิทยากรทดลอง ทำให้ดูและให้เทคนิคในการต้มคือต้องใส่น้ำยาล้างจานลงไปต้มในน้ำแล้วเอาผ้าลงไปแช่ และต้องแกว่งด้าย อยู่เรื่อย ๆ เพื่อให้ น้ำซึมเข้าไปให้ทั่วและไม่ให้ด้ายพันกันประมาณครึ่งชั่วโมงแล้วเอาไปล้างน้ำ ในส่วนของ การย้อมสี น้ำต้องท่วมและไม่ต้องเดือดแค่พอให้ร้อนและต้องแกว่งด้ายไปเรื่อย ๆ เช่นกัน หลังจากวิทยากร ให้ความรู้และทดลองให้เห็นแล้ว ทีมวิจัยจะต้องทดลองต่อเพื่อให้ได้คำตอบอย่างที่ต้องการ แนวทางเดียวที่ ทีมวิจัยจะตอบวัตถุประสงค์ของโครงการได้คือ การทดลองอย่างต่อเนื่องและศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม